ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 4, August 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.894

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 02.05.2020 Kabul Tarihi: 18.06.2020

Atıf Künyesi: Arzu Dereköylü, "Demokrat Parti'nin Ordu İlinde Kuruluşu ve 1950 Seçimlerine Giden Süreç", *History Studies*, 12/4, Ağustos 2020, s. 1639-1663.

Demokrat Parti'nin Ordu İlinde Kuruluşu ve 1950 Seçimlerine Giden Süreç*

*The Establishment of The Democratic Party in Ordu Province and The Process
Leading to The 1950 Elections*

Arzu Dereköylü

ORCID No: 0000-0002-9290-8432

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Öz: Türkiye, II. Dünya Savaşına girmemesine rağmen savaştan her türlü etkilenmiş ve savaş sonrasında oluşan yeni dünya düzenine ayak uydurmaya çalışmıştır. Türkiye savaşın ortaya çıkardığı iç ve dış dinamiklerin etkisiyle çok partili hayata geçme kararı almıştır. Demokrat Parti de bu yeni dünya düzeninin bir ürünü olarak CHP içinden bir grup muhalif tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuştur. Ülke genelinde teşkilatlanma çalışmalarına başlayan Demokrat Parti, kurulduktan 6 ay sonra da Ordu'da şubelerini açmıştır. Demokrat Parti, kurulduktan kısa bir zaman sonra yapılan 1946 genel seçimlerinde Ordu'da başarılı olamamıştır. 1950'de yapılan genel seçimlerde ise Cumhuriyet Halk Partisini yenerek, iktidarı ele almıştır. Böylece Demokrat Parti, 27 yıllık tek parti dönemine son vermiş, çok partili hayata geçilmiştir. Fakat Ordu yerelinde ülke geneline tezat bir durum ortaya çıkmış, Demokrat Parti burada önemli bir başarı elde edememiştir. Bu çalışmada Demokrat Partinin Ordu'da Kuruluşu ve 1950 seçimlerine giden süreç incelenmiştir. Araştırma yapılırken Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivinde bulunan belgelerden, yerel gazeteden, meclis arşivi ve basılı diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ordu, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, 1946 Seçimleri, 1950 Seçimleri.

Abstract: Turkey has influenced by all kinds of war, despite not entering the Second World War and it has tried to keep up with the new World order that emerged after the war. Turkey under the influence of internal and external dynamics revealed by the war, it was decided to start multi-party life. The Democratic Party was founded on January 7, 1946 by a group of opponnets from the CHP as product of this new World order. The Democratic Party, which started to be organized troughout the country, oppned its branch in the

* Bu makale, "Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Ordu'da Seçimler ve Siyaset (1946-1950)" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

province of Ordu 6 months after its establishment. Democratic Party failed in the province of Ordu in the general elections held shortly after its establishment. In the general elections held in 1950, The Republic People's Party defeated and took over the power. Thus the Democratic Party ended the single-party period of 27 years and started multi-party life. But there was a situation in contrast to the principle of the country in the Ordu locality the Democratic Party did not achieved a significant success here. In this study, the process of the establishment of the Democratic Party in the Ordu and the process leading to the 1950 elections were examined. During the research, documents from the Presidential State Archive, newspaper of the local, parliamentary archives and other printed sources were used.

Keywords: Ordu, The Republican People's Party, Democratic Party, 1946 elections, 1950 elections.

Giriş

Türkiye’de II. Meşrutiyetten beri birçok siyasi parti kurulmuştur. Bu Partilerin kurulması Türk siyasal sistemine pek çok tecrübeler kazandırmış ve Cumhuriyet Döneminde çok partili siyasal sisteme geçişte önemli katkıları olmuştur. Bu partiler arasında özellikle Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkaları, Cumhuriyet Döneminde ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübeleri çok partili siyasal sisteme geçişin alt yapısını oluşturmuştur. Tüm bu tecrübe ve birikimlere rağmen Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçiş II. Dünya Savaşının sonrasında gerçekleşmiştir. Türkiye’nin çok partili siyasal hayata geçmesinde bazı iç ve dış dinamikler etkili olmuştur.¹

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişte İkinci Dünya Savaşının önemli bir etkisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşını demokrasiyi savunan ülkelerin kazanması Türkiye’nin demokratik hayata geçmesindeki en önemli dış etkililerden birisi olmuştur. II. Dünya savaşını müttefikler kazanmış ve otoriter tek parti yönetimine dayanan ülkeler kaybetmişlerdir. Bu yüzden tek partili, diktatörlük yönetimine dayanan siyasal sistem gözden düşmüş ve serbest seçime dayalı demokratik sistem ön plana çıkmıştır. Batılı müttefiklerin yanında yer almak isteyen ülkelerde kendi sistemlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’de Batıya yönelerek demokratik hayata geçmek istediğini belli etmiştir.²

Türkiye savaş yıllarında tarafsızlık politikası sürdürmüş bu bağlamda 1939’da Fransa ve İngiltere³, 1941’de Almaya ile Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmaları imzalanmıştır.⁴ Savaşın son yıllarında ise bu tarafsızlık politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştır.⁵ Türkiye müttefik devletlerin isteği ile mihver devletlerle münasebetlerini kesmiş ve Birleşmiş Milletlere üye olmak için 23 Şubat 1945’de Almanya’ya ve Japonya’ya karşı savaş ilan etmiştir. Almanya ve Japonya’ya açılan savaş ilanı Türkiye’nin San Francisco Konferansına davet edilmesini

¹ Mustafa Çufalı, “Cumhuriyet Döneminde Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan Dinamikler” *Liberal Düşünce*, C.10, S.38-39, Bahar-Yaz 2005, s.55.

² Abdulvahap Akıncı-Sefa Usta, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirmesi” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.21, S.1, 2016, s.277.

³ “Türk-İngiliz-Fransız Karşılıklı Yardım Muahedesi Dün İmzalandı” *Ulus*, 20 Ekim 1939, s.1.

⁴ “Türk-Alman Dostluk Anlaşması Hariciye Vekâletinde İmza Edildi” *Vatan*, 19 Haziran 1941, s.1

⁵ Akıncı-Usta, *agm*, s.279.

sağlamış ve böylece Birleşmiş Milletler Beyannamesini imzalama hakkı doğmuştur.⁶ Bu durum Türkiye'yi batı dünyasına özellikle ABD'ye daha da yaklaştırmıştır. Türkiye 5 Mart 1945'de müttefik devletler tarafından San Francisco Konferansına resmen davet edilmiştir.⁷

Türkiye, Batı ile ilişkilerini sıkı tutmaya çalışırken Sovyetler Birliği tarafından gelen bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. Sovyetler Birliğinin bu tavrı çok partili hayata geçiş sürecini hızlandıran en önemli dış etkilere birisidir. 19 Mart 1945 tarihinde Sovyetler Birliğinden Türkiye'ye bir nota gönderilmiştir. Gönderilen notada, 17 Aralık 1925 de imzalanan ve 7 Kasım 1945'de süresi dolacak Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasının bilhassa II. Dünya savaşının ortaya çıkardığı derin değişiklikler neticesinde artık yeni şartlara uymadığı, yenilenmesi için ciddi değişiklikler yapılması gerektiği bildirilmiştir.⁸ Buna göre 1921 anlaşmasıyla Türkiye'ye bırakılan Kars ve Ardahan Sovyetlere geri verilmeli, Boğazların ortak savunulması için Boğazlarda Sovyetlere üst verilmeli ve Montreux Sözleşmesinde Sovyetler lehinde değişiklik yapılmalıydı.⁹ Bu istekleri kabul etmesi mümkün olmayan Türkiye, Sovyetlerin bu tavrı karşısında ABD'ye yaklaşma sürecini hızlandırmıştır. Güvenlik kaygıları duyan Türkiye, SSCB tehdidine karşı Batının desteğini almaya yönelmiştir.¹⁰

Çok partili hayata geçişte dış faktörlerin etkili olduğu kadar ülke içinde yaşanan gelişmelerin de etkisi de olmuştur. Türkiye, 1939-1945 yılları arasında süren II. Dünya savaşına fiilen girmemesine rağmen ekonomik ve siyasi sıkıntılar yaşamıştır.¹¹ Askeri harcamalar, ülke ekonomisinde önemli bir paya sahip olmuş ve savaş yılları boyunca pahalılık, yokluk ülkeye hâkim olmuştur. Bunların yaşanmasıyla CHP hükümetine karşı memnuniyetsizlikler ortaya çıkmıştır. 18 Ocak 1940 tarihinde Milli Korunma Kanunun çıkarılması ekonomi üzerinde büyük bir baskı oluşturmıştır.¹² Bu kanunla devlet piyasaya müdahale olanağı bulmuş ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için bazı tarım ürünlerini piyasa fiyatının altında satın almıştır. Bu kanunun uygulanması nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylüleri olumsuz etkilemiştir. Hükümete geniş yetkiler veren bu kanunun uygulaması karaborsayı özendirmiş, mal kıtlığı, vurguncu ve soyguncuların türemesine neden olmuştur.¹³

Savaş yıllarında tüm bu olumsuzluklarına rağmen büyük kazanç sağlayanlar da olmuştur. Bunun üzerine gelir dağılımını düzenlemek ve adaletsizliği ortadan kaldırmak için yeni önlemler alınmıştır. Böylece kentlerdeki savaş zenginlerinden Varlık Vergisi, kırsal kesimdeki savaş zenginlerinden ise Toprak Mahsulleri Vergisi alınacağı karara bağlanmıştır. Yasa bütün

⁶ "Mihvere Karşı Harbe Girdik", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1945, s.1

⁷ Akıncı-Usta, *agm*, s.279-280.

⁸ "Türk-Sovyet Muahedesi Uzatılmayacak", *Cumhuriyet*, 22 Mart 1945, s.1-3.

⁹ Mustafa Çufalı, *agm*, s.58.

¹⁰ Özgün Erler Bayır, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S.45, Ekim 2011, s.47.

¹¹ Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, 1.Baskı, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s.23.

¹² Ercan Haytoğlu, "Türkiye'de Demokratikleşme süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)" *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3, Denizli 1997, s.51.

¹³ Fehmi Akın, *Türkiye'de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi,) Ankara 2004, s.33-34.

savaş zenginlerinden vergi alınmasını öngörürken uygulama daha değişik olmuştur. Yasaya göre servet ve kazanç sahiplerinin servetleri üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere olağanüstü vergi alınacaktı. Yine yasaya göre kurulacak takdir komisyonları da alınacak olan bu verginin miktarını belirleyecekti. Uygulamada Gayri-Müslim azınlıklardan alınan Varlık Vergisi miktarı oldukça yüksek tutulurken, Müslüman Türklere hoşgörü gösterilmiştir. Diğer yandan komisyonlarda vergi yükümlülerini ve vergi miktarını belirlemede kişisel çıkarlar ön planda tutulmuştur.¹⁴ Toprak Mahsulleri Vergisi de CHP'ye duyulan hoşnutsuzluğu daha da arttırmıştır. Bu vergi özellikle tarım ürünlerini piyasa için üretmeyip kendi tüketimine ayıran yoksul köylü üzerinde çok ağır bir yük oluşturmuştur. Ödenecek vergi miktarı tarladan elde edilecek ürün miktarı üzerinden hesaplanmıştır. Tarladan ne kadar ürün çıkacağı ise bazı resmi görevlilerinin tahminine bırakılmış, bu durum birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.¹⁵

Tüm bu sorunların yanında sınıf esasına dayalı dernek kurulmasını engelleyen Cemiyetler Kanunu, grev ve lokavt yasaklayan İş Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, basına uygulanan sansür ve yasaklar, muhalefetin kendini ifade etmesinin engellenmesi, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve tek parti iktidarının bazı keyfi uygulamaları halkın CHP yönetiminden soğumasına sebep olmuştur.¹⁶ Ezilen halk, yaşadığı sıkıntılı günlerin sorumlusu olarak Cumhurbaşkanı İnönü'yü görmüş, buna bağlı olarak da CHP yönetiminden uzaklaşmaya başlamıştır. Bu durumun farkında olan Cumhurbaşkanı İnönü, çok partili demokratik hayata geçiş konusunu ciddi olarak düşünmeye başlamıştır.¹⁷ İnönü 19 Mayıs 1945'de yaptığı şu konuşmasıyla düşüncesini açıkça ortaya koymuştur:

*...Memleketimizin siyasi idaresi Cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartlarıyla gelişmeye devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalkıkça memleketin siyasi ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. Büyük Meclis az zaman içinde büyük inkılaplar geçirmiş bir memleketin sarsıntılara uğramadan, daha ziyade ilerlemesini temin edecektir... B.M.M'nin kudretli elinde olan millet idaresi demokrasi yolunda gelişmesine devam edecektir.*¹⁸

Yine İnönü'nün 1 Kasım 1945'teki meclis açılış konuşması şöyledir:

*...Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İlk defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketlerin ihtiyaçları sevgiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partilerin de kurulması mümkün olacaktır...*¹⁹

¹⁴ Emin Kirman, *Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2006, s.48.

¹⁵ Kirman, *agt*, s.54-55.

¹⁶ Erler Bayır, *agm*, s.49.

¹⁷ Nermin Zahide Aydın, "Demokrat Parti'nin İktidara gelmesinde Refik Koraltan'ın Rolü" *History Studies*, C.12, S.2, Nisan 2020, s.370.

¹⁸ Turgay Merih, *Soğuk Savaş ve Türkiye, (1945-1960)*, Ebabil Yayıncılık, İstanbul 2006, s.123-124.

¹⁹ Gülay Sarıçoban, *Çok Partili Hayata Geçişte İktidar-Muhalefet İlişkileri (1946-1950)*, (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005, s.21-22

Cumhurbaşkanı İnönü'nün bu konuşmaları Türk siyasi tarihinde bir dönemin kapandığına yeni bir dönemin açıldığına en büyük işarettir.²⁰

1. Demokrat Partinin Kuruluşu ve Teşkilatlanması

II. Dünya Savaşının ortaya çıkardığı iç ve dış dinamikler CHP iktidarı üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur. Bu baskılar Cumhurbaşkanı İnönü'yü ve CHP hükümetini demokratikleşme ve liberalleşme yolunda girişimlerde bulunmaya adeta zorlamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi İnönü 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmada demokratikleşme yolunda adımlar atılacağına sinyallerini vermiştir. Demokrat Parti de demokratikleşme yolunda atılan adımlardan biri olmuş ve “düzen içi muhalefet” ürünü olarak doğmuştur.²¹

CHP içerisinde ilk muhalefet 1945 bütçe tartışmaları sırasında ortaya çıkmıştır. Başta Celal Bayar olmak üzere Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak, Adnan Menderes hükümetin ekonomi politikasını eleştirmişlerdir. Eleştiriler başlıca şu noktalarda toplanıyordu: bütçe açığı dolayısıyla artan devlet borçları, ölçsüz emisyon, hayat pahalılığı, dar gelirlielerin ve özellikle memurların acı durumu, vurgunculuk, karaborsa, vergi sisteminin adaletsizliği.²² 29 Mayıs 1945'de yapılan bütçe oylamasında 368 lehte oya karşı 5 kişi aleyhte oy kullanmıştır. Aleyhte oy kullananların dördü ilerde Demokrat Partinin kurucusu olacaktır.

Muhalefetin kendini gösterdiği diğer bir konu ise Ocak ayından beri meclise getirilmiş olan ve nihayet 14 Mayıs'ta görüşülmesine başlanan Toprak Kanunu tasarısı olmuştur.²³ Toprak Kanunu yasa tasarısının amacı; topraksız ya da az topraklı çiftçiyi topraklandırmak, ülkede var olan tarımsal alanları sürekli işler kılmak ve arazi dağılımlarını dengelemek olarak belirtilmiştir.²⁴ Tasarı 5000 dönümlük oldukça geniş bir üst mülkiyet sınırı tanımakla birlikte, toprağın yetmediği yerlerde, topraksız ve az topraklılara dağıtılmak üzere 50 dönüme kadar arazinin kamulaştırılabileceğini (madde 17), ayrıca kamulaştırmalar gerçek bedel üzerinden değil, arazi, vergisine matrah olan değere orantılı olarak yapılacağını öngörmektedir (madde 21).²⁵

Toprak Kanunu yasa tasarısı hakkındaki görüşmeler sırasında CHP içinde önemli bir muhalefet olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu muhalefetin başını Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuad Köprülü, Refik Koraltan, Cavit Oral, Emin Sazak, Damar Arıkoğlu gibi kişiler çekmeydi. Tasarının kabulü için oylama yapılmadan önce 7 Haziran 1945'te Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Adnan Menderes'in yer aldığı 4 kişilik grup kendi partileri olan CHP içinde ıslahat yapılmasını içeren ve siyasi tarihimizde ünlü “Dörtlü Takrir” diye bilinen önergeyi TBMM Başkanlığına sundular. Bu kişiler aynı zamanda Toprak Kanunu tasarısına en

²⁰ Cem Eroğul, *Demokrat Parti ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul 2013, s.8.

²¹ Caner Sancaktar, “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri” *Bilgi Strateji Dergisi*, C.4, S.7, 2012, s.52-53.

²² Durmuş Ali Koltuk, “II. Dünya Savaşından Sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İsmet İnönü”, *TSA/ Yıl.12, S.2, Ağustos 2008*, s.38.

²³ Eroğul, *age*, s.11-12; Emel Aslan, *Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, (Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2014, s.7

²⁴ Akın, *agt*, s.48-49.

²⁵ Sarıçoban, *agt*, s.25; Eroğul, *age*, s.12.

sert tepkiyi gösteren kişilerdir. Tasarıyı en sert şekilde eleştiren kişilerden biri büyük toprak sahibi olan Adnan Menderestir.²⁶

Siyasi tarihimizde “Dörtlü Takrir” olarak bilinen bu önergede yukarıda adı geçen 4 milletvekili “*Milli hâkimiyetin tek tecelli yeri olan Büyük Millet Meclisinde hakiki bir denetimin sağlanması, demokratik müesseselerin doğmasına ve gelişmesine engel olan ve Anayasanın halkçı ruhunu kısıtlayan bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği değişikliklerin hemen yapılmasını*” teklif etmişlerdir.²⁷ Özellikle istekler üç başlık altında toplanmaktaydı. Kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin tasfiyesi, seçimlerin serbestçe yapılması ve meclisin hükümeti denetlemesine olanak verilmesi istenmekteydi.²⁸

Dörtlü Takrir 12 Haziran 1945’de CHP grup toplantısında görüşülmüş ve reddedilmiştir.²⁹ Bu karar daha önce bahsedilen Cumhurbaşkanı İnönü’nün 19 Mayıs’ta yaptığı demokrasi söyleviyle çelişiyordu.³⁰ Toprak Kanunu ise TBMM’de 11 Haziran 1945 tarihinde oylamaya sunuldu. Kanun 351 milletvekilinin oybirliğiyle kabul görürken, 104 milletvekili bu oylamaya katılmamıştır. Oylamaya katılmayanların başını Celal Bayar, Adnan Menderes, Cemal Tunca, Emin Sazak, Hikmet Bayur, Refik Koraltan gibi kısa bir süre sonra kurulacak Demokrat Partinin kurucuları olacak kişiler çekmiştir. Dörtlü Takririn ret edilmesi, Toprak Kanunun kabul edilmesi CHP içerisindeki muhalif güçlerin partiden ayrılma sürecini başlatmıştır.³¹

Adnan Menderes ve Fuad Köprülü önergenin reddedilmesinden sonra Vatan gazetesinde muhalif yazılar yazmaya başlamışlardır. Bu muhalefete karşı 21 Eylül’de parti divanı toplanıp oybirliğiyle bu iki milletvekilinin partiden ihracına karar vermiştir. Bu olayın üzerine Refik Koraltan, basına verdiği demeçte arkadaşlarının partiden çıkarılmasının parti tüzüğüne aykırı olduğunu dile getirdiğinden dolayı o da arkadaşları gibi partiden ihraç edilmiştir.³² Celal Bayar ise ilk olarak milletvekilliğinden istifa etmiş, 1 Aralık 1945’te de partiden ayrılmıştır. CHP içerisinde kopan bu muhalefetin ardından yeni bir parti kurulacağı haberleri ise sürekli yayılıyordu.³³ Celal Bayar 1 Aralık’ta verdiği demeçte tüm bu haberlere karşılık olarak yeni bir parti kuracaklarını açıklamıştır. Bu açıklamadan 3 gün sonra ise Cumhurbaşkanı İnönü Celal Bayar’ı yemeğe davet etmiştir. Yemekte bir nevi yeni bir parti kurulmasının onayı alınmıştır.³⁴

²⁶ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, *Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, 1.Baskı, Kadim Yayınları, Ankara 2011, s.111-112.

²⁷ Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.17-18.

²⁸ Eroğul, *age*, s.14.

²⁹ Merih, *age*, s.127.

³⁰ Yaşar Özüçetin, “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Partinin Kuruluşu, 1946 Seçimleri” , *Türkler Ansiklopedisi*, C:16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.768.

³¹ Şeyhanlıoğlu, *age*, s.114-115.

³² Timur, *age*, s.18-19.

³³ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 5.Baskı, Hil Yayın, İstanbul 2015, s.31.

³⁴ Eroğul, *age*, s.15.

Demokrat Parti (DP) 7 Ocak 1946'da İçişleri Bakanlığına kuruluş dilekçesinin verilmesiyle birlikte resmen kurulmuştur.³⁵ Partinin kurucuları Dörtlü Tahrir'e imza atan Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes'ti.³⁶ 85 maddeden oluşan DP programının ilk maddesinde Partinin kuruluş amacı şöyle belirtilmiştir: “*Siyasi hayatımızın birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyet’inde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur.*”³⁷ Devletin ekonomik faaliyetlere müdahalesini sınırlamak, özel mülkiyeti korumak, özel sektörü desteklemek ve dış ticareti kolaylaştırmak, ülke kalkınmasında tarımdan yararlanmak, partinin ekonomi politikasını oluşturmuştur. Parti programının ikinci ilkesi olan demokrasi ise “soyut özgürlük” anlayışını içermektedir. BM İnsan Hakları Beyannamesi ve Ana Sözleşmesinde yer alan temel hak ve özgürlükleri demokrasi olarak algılamışlardır.³⁸

DP kurulduktan bir ay sonra örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. İçişleri Başkanlığına 23 Ocak günü gönderilen telgrafta Demokrat Parti Trabzon teşkilatını kurmak üzere Trabzon eski valisi olan Refik Koraltan’ın Trabzon’a geleceği bilgisinin alındığı bildirilmiştir.³⁹ Parti kurucuları teşkilatlanma çalışmalarında iş bölümü yaparak Celal Bayar ile Fuat Köprülü İstanbul’u, Refik Koraltan Çukurova bölgesini ve yine Celal Bayar ile Adnan Menderes İzmir ve Ege bölgesini örgütlemeye çalışmışlardır.⁴⁰ Anadolu’nun her köşesinde DP’ye çok büyük bir ilgi gösterilmiştir. DP’nin ilk şubesi 2 Şubat 1946 günü Albay Şefik Avni Özudoğru tarafından Samsun’da açıldı. 4 Şubat’ta Ethem Menderes tarafından Aydın Şubesi, 5 Şubat’ta Avukat Zühtü Velibeşe tarafından Ankara Şubesi, 12 Şubat’ta Doktor Ekrem Hayri Üstündağ tarafından İzmir şubeleri açıldı.⁴¹ Daha sonra bu şubelere Tüccar Mehmet Erkazacancı’nın Burdur’da, Profesör Hüsnü Yaman’ın Manisa’da, Adalet Bakanlığı eski müsteşarı avukat Kenan Öner’in İstanbul’da kurdukları şubeler de eklendi.⁴² Demokrat Parti kuruluşunu takip eden bir buçuk ay içerisinde 16 il merkezinde ve 36 ilçe merkezinde teşkilatlanmıştır.⁴³ 30

³⁵ Cemil Koçak, *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İktidar ve Demokratlar*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.15; “Demokrat Parti Dün Resmen Teessüs Etti” *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1946, s.1

³⁶ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s.37.

³⁷ Menderes Akdağ, *1946-1950 Yılları Arasında Aydın’da Siyasal Yaşam* (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2007, s.36.

³⁸ Sancaktar, *agm*, s.55.

³⁹ BCA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi), Özel Kalem Müdürlüğü, Demokrat Parti Kurucularından Refik Koraltan’ın Trabzon, Adana ve Konya’da Verdiği Söylev, 30.1.0.0/65.402.1, 04.07.1946.

⁴⁰ Süleyman Akkuş, *Demokrat Parti Aydın Milletvekilleri ve TBMM’deki Faaliyetleri (1950-1954)* (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2016, s.26.

⁴¹ Sarıçoban, *agt*, s.37-38.

⁴² Goloğlu, *age*, s.39.

⁴³ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970. ; Aydın, *agm*, s.372.

Nisandan itibaren ise Demokrat Parti 28 il, 106 ilçe ve 500 bucakta şubelerini açmıştır.⁴⁴ 1946 Haziran ayına gelindiğinde DP 40 il, 200'ün üstünde ilçede teşkilat kurmayı başarmıştır.⁴⁵

2. Demokrat Partinin Ordu'da Kurulması

7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Partinin Ordu'da şubesini açması 6 aylık bir zaman diliminden sonra mümkün olmuştur. Demokrat Partinin ülke genelinde hızla örgütlenmesine rağmen Ordu'da bu sürecin 6 ay sonra gerçekleşmesi şaşırtıcı olmakla beraber konuya dair yerel gazetede bir bilgi bulunmamaktadır. Partinin Ordu şubesinin açılacağına dair ilk haber 13 Mart 1946 tarihli Güzel Ordu gazetesinde görülmektedir. Habere göre şehrin avukatlarından Bahri Uzbay ile Demokrat Parti merkezi arasında partinin Ordu'da da bir şubesinin açılmasına dair iletişim kurulmuş ve bu konuda çalışmalar başlamıştır.⁴⁶ Nitekim bu çalışmaların neticesinde 7 Temmuz 1946'da Demokrat Parti Ordu şubesi açıldı. Üç kişilik müteşebbis heyet 8 Temmuz 1946'da beyanamesini valilik makamına vermiş, üye kaydına başlamış ve 3-4 gün zarfında 100'e yakın üye kaydetmiştir. Demokrat Parti İdare Kurulu Perşembe eski Belediye Başkanı Ziya Çürüksulu, Çitçi Bilal Lezgi ve Bakkal Hasan Gündan'dan oluşmaktaydı.⁴⁷

3.1946 Genel Seçimleri

I. Meşrutiyet'ten bu yana uygulanan iki dereceli ve çoğunluk esasına dayalı seçim sistemi 1946 yılında değişmiş ve yerini "millet iradesini" doğrudan yansıtan tek dereceli seçim sistemi almıştır. Türk demokrasi tarihinde ilk tek dereceli seçimler olma özelliğine sahip olan 1946 seçimleri bir erken seçim olmuştur. İktidar partisi seçimleri öne alarak mevcut siyasi gelişmeler karşısında kendini sağlama almak istemiştir.⁴⁸ Daha öce bahsedildiği üzere 1946 yılında kurulan Demokrat Parti kısa sürede belli sayıda teşkilata ulaşmış ve iktidar karşısında kendini güçlü hissetmeye başlamıştır. DP'liler bu şekilde olumlu gelişmeler devam ettiği takdirde 1947 seçimlerinde başarı sağlayacaklarını düşünmekteydiler.

DP lideri Bayar, 22 Nisan 1946 Tasvir gazetesine verdiği beyanatta, iktidar başta seçim kanunu olmak üzere demokratik üzene ters düşen kanunları değiştirip, idarenin tarafsızlığını sağlarsa, partinin yapılacak seçimlere hazır olduğunu, seçimlerin öne alınması dâhilinde bile aynı kararda olduklarını belirtmiştir. Bu beyanat CHP tarafından muhalefet erken seçim istiyor olarak yorumlanmış ve parti grubunda alınan bir kararla belediye seçimleri 6 ay öne alınarak Mayıs 1946'da yapılmasına karar verilmiştir. Bu kararın hemen sonrasında seçim kanununu değiştirmeye yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bütün bu gelişmeler genel seçimlerin de erkene alınacağına bir işareti olmuştur. Erken seçimlerin öne alınacağına işaretlerinin ortaya çıkması ve belediye seçimlerinin öne alınmasına karşılık DP belediye seçimlerine girmeme kararı almıştır.⁴⁹

⁴⁴ Özüçetin, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009, s.38.

⁴⁵ Aydın, *agm*, s.373.

⁴⁶ "Şehrimizde Demokrat Parti Kuruluyor mu?" *Güzel Ordu*, 13 Mart 1946, s.1.

⁴⁷ "Demokrat Partinin Bir Şubesi Şehrimizde de Açıldı" *Güzel Ordu*, 10 Temmuz 1946, s.1

⁴⁸ Önder Duman, *Meşrutiyetten "Beyaz Devrim"e Canik Samsunda Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2015, s.276.

⁴⁹ Yeşil, *age*, s.61-62.

10 Haziran'da TBMM'de genel seçimlerin Ekim 1947 yerine 21 Temmuz 1946'da yapılmasına karar verildi. Seçimlerin öne alınması iktidar muhalefet ilişkilerini gerginleştirmiştir. Demokrat Parti içinde seçimlere katılıp katılamama konusunda fikir ayrılıkları yaşanmış ve bir kısım partili belediye seçimlerinde olduğu gibi genel seçimlerinde boykot edilmesini istemiştir. Parti, 16 Haziran'da başlayıp üç gün süren toplantılar sonucunda genel seçimlere katılma kararı almıştır.⁵⁰

1946 seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi olmak 6 parti katılmıştır.⁵¹ Fakat genel itibarıyla CHP ve DP arasında geçen bir seçim olduğundan propaganda sürecinde bu iki parti sıkça karşı karşıya gelmiştir. 1946 seçimlerinde kullanılan propaganda araçlarından en önemlisi mitingler olmuştur. Bu mitingleri ilk başlatan ve etkili bir şekilde kullanan Demokrat Parti olmuştur.⁵²

Türkiye'nin ilk tek dereceli genel seçimi 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmıştır.⁵³ Seçim sonucunda ilk hesaplamalara göre CHP 395, DP 66 ve Bağımsızlarda 7 milletvekilliği kazanmıştır. Fakat bazı DP'li milletvekillerinin ve bağımsızların iki ilden birden seçilmesinden dolayı sonuçlar değişmiştir. Resmi sonuçlara göre: Toplam 462 üyeden CHP 397, DP 62, Bağımsızlarda 3 üyelik kazanmıştır.⁵⁴ Seçimlere katılım oranı %75 olarak belirlenmiştir. Seçimlere hile ve baskı karıştırıldığı gerekçesiyle 1946 genel seçimleri Türk siyasi tarihine "usulsüz ve hileli seçimler" olarak geçmiştir.⁵⁵

4. Ordu İlinde 1946 Seçimleri

Tüm ülke genelinde olduğu gibi seçim hazırlıkları İçişleri Bakanlığına ait tebliğin valilik ve belediye makamına ulaşması ile Ordu'da da başladı. İl Seçim Kurulu, 26 Haziran 1946'da seçimlerin ve oy verme işlemlerinin nasıl yapılacağı hakkında kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla 8 maddeden oluşan bir beyanname yayınladı. Bu beyanname şu esaslardan oluşmaktaydı:

...1-Oylar sandıklara, sandık başlarındaki seçim komisyonlarından alınacak, mühürlü zarfların içine konacak ve ağızları kapatıldıktan sonra atılacaktır.

2-Oy pusulaları seçmenler tarafından tedarik edilebileceği gibi seçim yerinde de temin edilebilir.

3-Adayların adlarını gösteren ve önceden bastırılmış veya yazılmış oy pusulaları da kullanılabilir.

4-Oy pusulalarına ne kadar Milletvekili seçilecekse o kadar ad yazılacaktır.

5-Yazma bilmeyenle pusulalarını emniyet ettiği kimselere yazdırabilir.

⁵⁰ Ensar Yılmaz, "1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar" *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2010, s.180-181.

⁵¹ Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)*, C.I, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012, s.1

⁵² Murat Burgaç, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIII, S.26, Bahar 2013, s.166.

⁵³ Merih, *age*, s.131.

⁵⁴ Koçak, *age*, s.515-516.

⁵⁵ Yılmaz Gülcan, *Cumhuriyet Halk Partisi 1923-1946*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001, s.238-239.

Demokrat Parti'nin Ordu İlinde Kuruluşu ve 1950 Seçimlerine Giden Süreç

6-Pusulalara adlar soyadlar ile beraber yazılacaktır. Okunamayan adlar ve soyadları hesaba katılmayacaktır.

7-İmza, mühür veya seçmenin kim olduğunu belirten herhangi bir işaret bulunan ve renkli olan oy pusulaları hesaba katılmaz.

8-Mühürsüz zarf içinde atılan pusulalar da hükümsüzdür.⁵⁶

İl Seçim Kurulundan yapılan bu duyurunun ardından Valinin başkanlığında toplanan seçim idare heyeti ve seçim kurulu üyeleri Ordu'dan çıkacak milletvekili sayısını görüşmüştür. İlçelerden alınan son bilgilere göre Ordu'nun nüfusu 334.156 olarak tespit edilmiştir. Nüfusa göre seçilecek milletvekili sayısı 8 olarak belirlenmiştir. Toplam seçmen sayısı 142.215 olup, bunun 79.147'si kadın 62.798'si erkektir.⁵⁷

Seçim günü yaklaştıkça Cumhuriyet Halk Partisi faaliyetlerini arttırmakta ve tedbirler almaktadır. Bölge müfettişi Şevket Erdoğan'ın başkanlığında yapılan partiler toplantısında seçim işleri hakkında görüşmeler yapılmıştır. Sandık memurları ve müşahitler tayin edilmiş, her türlü hazırlıklar tamamlanmıştır. Tam bu günlerde CHP Genel Sekreterliğinden milletvekillerine yönelik bir beyanname yayınlandı. 4 maddelik beyanname şu esaslardan oluşmaktadır:

1. Partimizin milletvekili adaylarını Genel Başkanlık Divanı tespit ve Genel Başkanımız ilan eder.
2. Parti üyeleri, ilan edilecek bu adaylara oy vermek ve bu adayları kazandırmaya çalışmakla vazifelidirler.
3. İlan edilecek bu adaylardan ayrı olacak herhangi bir partili kendi adaylığını koyamaz. Genel Başkanlığımızın ilan edeceği adaylardan gayrisine oy veremez ve böyle adayları destekleyemez.
4. Partili arkadaşlarımızın bilmeleri gerekli olsun tüzüğümüzün bu hükümlerini önümüzdeki milletvekili seçimi dolayısıyla hatırlamaları rica olunur.⁵⁸

CHP'nin seçim faaliyetleri böyle devam ederken Demokrat Partinin müteşebbis heyeti de seçim faaliyetlerine başlamıştır. Parti bir yandan aza kaydına hızla devam ederken, bir yandan da beyanname ve aday listesini bastırmaktaydı.⁵⁹

Yapılan aday tespit çalışmalarında Cumhuriyet Halk Partisinin milletvekili adayları: Şevket Akyazı, Dr. Vehbi Demir, Dr. Zeki Mesut Sezer, Hamdi Şarlan, Hamdi Yalman, Mehmet Furtun, Amiral Hulusi Gökdalay, Yusuf Ziya Ortaç olarak belirlenmiştir. Demokrat Partinin adayları: Ali Kemal Altan, Rüştü Bengü, Fazıl Bodur, Fevzi Boztepe, Ziya Çürüksulu, Fazlı Ertekin, Ziya Hanhan, Vehap Süreyya'dır.⁶⁰

21 Temmuz 1946'da Ordu'da yapılan Milletvekili seçimleri olaysız bir şekilde tamamlanmış ve CHP'nin yukarıda adı sayılan 8 adayı milletvekili seçilmiştir. Demokrat Partinin gösterdiği adaylar bu seçimde başarılı olamamıştır.⁶¹ Seçilen milletvekillerinden

⁵⁶ "İl Seçim Kurulu Başkanlığından Duyuru", *Güzel Ordu*, 26 Haziran 1946, s.2

⁵⁷ "İlimizden 8 Milletvekili Çıkacak" *Güzel Ordu*, 3 Temmuz 1946, s.1

⁵⁸ "Cumhuriyet Halk Partisinin Seçim Faaliyetleri", *Güzel Ordu*, 17 Temmuz 1946, s.1

⁵⁹ "Demokrat Partinin Faaliyetleri", *Güzel Ordu*, 17 Temmuz 1946, s.1

⁶⁰ İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, C.I, TBMM Kültür, Sanat Yayın Kurulu Yayınları:113, Ankara 2009, s.659.

⁶¹ "İlimizde Seçim C.H.P. Lehine Neticelendi", *Güzel Ordu*, 24 Temmuz 1946, s.1.

Şevket Akyazı 1 Aralık 1947’de vefat etmiş ve Ordu’nun Meclis’te sandalye sayısı 7’ye düşmüştür. Boş sandalye için 17 Ekim 1948’de yapılan ara seçimde yine CHP adayı Arif Hikmet Onat milletvekili seçilmiştir. Seçilen milletvekilleri ve aldıkları oy oranları aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.⁶²

Tablo 1: Ordu’da 1946 Seçimini Kazanan Milletvekillerinin İsimleri ve Aldıkları Oy Miktarları

Adı ve Soyadı	İlçeler	Oyların sayısı	Toplam Oy	Seçmen Sayısı	Oylarını Kullananların Sayısı
Şevket Akyazı	Ordu	7629	70.404	142.549	92.579
	Ünye	17455			
	Fatsa	21591			
	Gölköy	14555			
	Mesudiye	6931			
	Perşembe	2243			
Vehbi Demir	Ordu	6622	59.004		
	Ünye	17454			
	Fatsa	16245			
	Gölköy	14520			
	Mesudiye	2719			
	Perşembe	1444			
Ahmet Hamdi Yalman	Ordu	8334	70.194		
	Ünye	17445			
	Fatsa	20850			
	Gölköy	14529			
	Mesudiye	6888			

⁶² TBMM Arşivi, Hamdi Yalman (Sicil No:83), Şevket Akyazı (Sicil No:743), Vehbi Demir (Sicil No:1106), Hamdi Şarlan (Sicil No:1107), Naşit Fırat (Sicil No:1110), Zeki Mesut Sezer (Sicil No:1275), Hulusi Gökdalay (Sicil No:1308), Mehmet Furtun (Sicil No:1471), Arif Hikmet Onat (Sicil No:1523), Yusuf Ziya Ortaç (Sicil No:1472) kişisel dosyaları.

Demokrat Parti'nin Ordu İlinde Kuruluşu ve 1950 Seçimlerine Giden Süreç

	Perşembe	2148			
Hamdi Şarlan	Ordu	6308	67.787		
	Ünye	17460			
	Fatsa	21466			
	Gölköy	14544			
	Mesudiye	6099			
	Perşembe	1910			
Zeki Mesut Sezer	Ordu	12366	76.901		
	Ünye	17466			
	Fatsa	2166			
	Gölköy	14532			
	Mesudiye	6698			
	Perşembe	4183			
Yusuf Ziya Ortaç	Ordu	5071	59.126		
	Ünye	17499			
	Fatsa	20769			
	Gölköy	12763			
	Mesudiye	2279			
	Perşembe	7095			
Mehmet Furtun	Ordu	4257	62.399		
	Ünye	17455			
	Fatsa	18986			
	Gölköy	13921			
	Mesudiye	5947			
				142.549	92.579

	Perşembe	1833			
Ahmet Hulusi Gökdalay	Ordu	5398	61.538		
	Ünye	17458			
	Fatsa	20236			
	Gölköy	14308			
	Mesudiye	2841			
	Perşembe	1297			
Arif Hikmet Onay	Ordu	4541	48.218	Bilinmiyor	70.342
	Ünye	20376			
	Fatsa	12653			
	Gölköy	4744			
	Mesudiye	5289			
	Perşembe	615			

Tabloda görüldüğü üzere 1946 da yapılan genel seçimlerde Ordu’da toplam seçmen sayısı 142.549 kişi olmasına rağmen oy kullananların sayısı 92.579’dır. Dolayısıyla seçime katılım oranı %65 olarak gerçekleşmiştir. Mazbatalardan alınan bilgilere göre ilçelerden en fazla oy olarak seçilen milletvekili Zeki Mesut Sezer olmuştur. En az oyu alarak seçilen milletvekili ise Vehbi Demir’dır. Arif Hikmet Onat 1948’de yapılan ara seçimde toplam genel seçmen sayısı bilinmemekle birlikte 70.342 oyla milletvekili seçilmiştir. Ülke genelinde seçim sonuçlarına itirazda bulunan Demokrat Parti Ordu’daki sonuçlara herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

5. 1950 Genel Seçimleri

Demokrat Partinin 1946 seçimlerinde uygulanan seçim sistemine karşı sürekli olarak yaptığı itirazlar sonucunda yeni seçim tasarısı 7 Şubat 1950’de Mecliste görüşülmeye başlanmış ve 16 Şubat 1950 tarihinde ise kabul edilmiştir.⁶³ Yeni seçim kanunu, tek dereceli, gizli oy açık sayım ve çoğunluk ilkesine göre yapılması, en az beş ilden aday gösterebilen partilerin radyolardan yararlanılması, Yüksek Seçim Kurulunun oluşturulması, Seçimlerde ilgili tüm çalışmaların yargıç güvencesi altında yapılması, idare amirleri, memurların, askeri şahısların ve milletvekillerinin görev yaptıkları yerin seçim bölgesindeki seçim kurullarında görev almamaları, siyasi partilerin ve bağımsızların sandık başında gözlemci bulundurabilmeleri,

⁶³ Çağatay Benhür, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları” *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S.17, 2007, s.62

seçmenlerin oylarını kapalı alanda vermeleri, seçim sonuçlarının hemen açıklanması, kazanan adaylarının listesinin asılması, oy pusulalarının Sulh Hukuk Mahkemelerince korunması ve TBMM veya Yüksek Seçim Kurulunun kararı olmadan nakledilememesi gibi yenilikler getirmekteydi.⁶⁴

Seçim Kanununda yapılan bu değişikliklerden yaklaşık bir ay sonra seçimlerin yenilenmesi konusu ilk CHP meclis grubunda görüşülmüş, ardında da 24 Mart 1950'de TBMM genel kuruluna getirilmiştir. Seçimlerin yenilenmesine dair önerge Meclis'te 23 red oyuna karşı 299 oyla kabul edilmiştir. Yeni meclisin 22 Mayıs 1950'de toplanmasına karar verilerek sekizinci dönem çalışmaları sonlandırılmıştır. 25 Mart 1950'de Bakanlar Kurulu Kararı ile her seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı, 1945 yılı nüfus sayımı sonuçlarına ve kanunun 13.maddesi hükmüne göre 487 olarak belirlenmiştir.⁶⁵

Tüm bu süreçlerin sonunda partiler 10 Mayıs 1950 akşamı radyodan son propaganda konuşmalarını yapmış ve seçim propagandaları sona ermiştir. Seçimler 14 Mayıs 1950'de tüm Türkiye'de sakin bir hava içinde gerçekleşmiştir.⁶⁶ Seçimlerde toplam 8.905.743 seçmenden 7.953.055'i sandıklara giderek oy kullanmış ve seçimlere katılım oranı %89,3'dür. Seçimlerde CHP 3.176.650 oy ve % 39,9 oy oranı ile 69 sandalye alırken, DP 4.241.393 oy ve %53,3 oy oranı ile 408 milletvekili ile temsile hak kazanmıştır. MP 250.414 oyla 1 ve bağımsızlar 383.282 oyla 9 sandalyeye sahip olmuştur. Rakamlardan da anlaşıldığı gibi seçimler Demokrat Partinin zaferiyle sonuçlanmıştır.⁶⁷

Bu seçimlerden sonra artık yeni bir devir başlamış ve Cumhuriyet devrinde ilk defa iktidar el değiştirmiştir. Seçim sonuçları CHP'de şok etkisi yaratmış, CHP'nin 27 yıllık iktidarı sona ermiş ve muhalefet safına geçmiştir. Seçimlerin sonrasında CHP Genel Sekreterliğinden Parti teşkilatlarına gönderilen bildiride seçimlerin kaybedilmesine bağlı olarak iktidarın da kaybedildiği, bunun halkın iradesine bağlı bir tercih olduğu, seçimlerde görev alan bütün parti teşkilatına teşekkür edildiği ve bundan sonra yeni bir çalışma devrine girildiği, memleket ve millet için çalışmaktan vazgeçilmemesi gerektiği, Parti başkanı İnönü etrafında birleşilerek memleket ve millet hizmetine, parti vazifelerine devam etmeleri parti teşkilatlarından rica edildiği yer almaktadır.⁶⁸

6. Ordu İlinde 1950 Seçimleri

1946 seçimlerinden sonra Ordu'da hem Cumhuriyet Halk Partisinin hem de Demokrat Partinin çalışmaları yeniden başlamıştır. 1946 seçimlerinde Ordu'da başarı gösteremeyen Demokrat Parti 1 Eylülde yapılan Genel Meclis seçimlerine katılmış ve yapılan seçimde 21 üyeden 19'unu Cumhuriyet Halk Partisi, 2'sini Demokrat Parti kazanmıştır. Demokrat Parti

⁶⁴ Kenan Olgun, "Cumhuriyet'in İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", Atatürk Araştırmaları Dergisi, C.XXVII, S.79, Mart 2011, s.24; Duman, *age*, s.317-318

⁶⁵ Duman, *age*, s.318-319.

⁶⁶ Cemile Burcu Kartal, "Türk Siyasal Hayatında "Beyaz İhtilal" 1950 Seçimleri, *Atatürk Dergisi*, C.3, S.4, 2003, s.277.

⁶⁷ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX. Dönem 1950-1954*, C.I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s.8.

⁶⁸ BCA, 1950 Seçimlerini CHP'nin Kaybettiği, 490.1.0.0/10.55.19.

Merkez İlçe ve Perşembe İlçesinden seçimlere katılmış ve Perşembe İlçesinden 2 üye çıkarmıştır. Kazanan üyeler oy sırasına göre şöyledir: Merkez İlçe âzaları: Osman Haznedar, Gazeteci Bilal Köyden, Şevket Akata, Adil Felek, Yusuf Uzman. Ünye âzaları: Muammer Tekin, Müslim Gürsoy, Hüseyin Tokatlı, Mahmut Şahinbaş. Fatsa âzaları: Atıf Toğal, Ahmet Kumru, Asım Salman, Bahri Kibar. Gölköy âzaları: Bahri Aydın, Vehbi Egemen, Mehmet Haznedar. Mesudiye âzaları: İzzettin Ağaoğlu, Mustafa Delice, Raif Sarısoy. Perşembe âzaları: Ziya Çürüksulu, Şadi Hekim.⁶⁹

1946 yılsonuna yaklaşırken CHP çalışmalarını hızlandırmış ve 27 Kasım da Merkez İlçe kongresini yapmıştır. Kongrede İlçe Kurulu üyeleri ve İl kongresine katılacak delegelerin seçimleri yapılmıştır.⁷⁰ Aralık ayına geldiğinde ise Fatsa, Mesudiye, Ünye, Gölköy, Perşembe İlçe Kongrelerini tamamlamıştır.⁷¹ 26 Aralıkta yapılan CHP İl Kongresinde, kongre başkanlığı müfettiş Şevket Erdoğan, başkan vekilliğine Ünye delegesi Hüseyin Tokatlı, kâtipliklere de Muammer Tekin ve İzzettin Ağaoğlu seçilmiştir. İl İdare Kuruluna ise Arif Hikmet Onat, Muhsin Karlıbel, Galip Felek, Ali Rıza Çebi, Şevket Akata, İsa Cordan, A. Cemal Mağden, Şükrü Deniz, Mehmet Karayaka seçilmiştir.⁷²

1947 sonbaharına gelindiğinde Demokrat Partide İdare Heyeti seçimleri yapılmış 23.9.1947 günü akşamı yapılan toplantıda il ve ilçe kurulları ile haysiyet divanı belirlenmiştir. İl İdare Kurulu başkanlığına Ziya Çürüksulu, ikinci başkanlığa Hasan Erzurumoğlu, saymanlığa Dursun Uzman, üyeliklere Halim Furtun, Sabri Aras, İbrahim Acar, Ekrem Tercan, Hasan Günday, ilçe idare kurulu başkanlığına Şükrü Furtun, ikinci başkanlığa Ali Kurtuluş, saymanlığa Bilal İşcan, yazmanlığa Mehmet Yurdakul, üyeliklere Memiş Toygar, Osman Şarman, Ali Güreşçi seçilmiştir. İl haysiyet divanı ise Fazlı Tekin başkanlığında Necati Arsalan, Mehmet Akyüz, Şadi Hekimoğlu ve Dursun Kargı'dan oluşmuştur.⁷³

1948 yılının girmesiyle CHP İlçe Kongrelerine başlamış ve ilk olarak Merkez İlçe Kongresi yapılmıştır.⁷⁴ CHP'nin İl Kongresi ise 21 Mart'ta yapılmış ve kongre başkanlığına Muhlis Yurdakul seçilmiştir. İl İdare Kuruluna Arif Onat, Muhsin Karlıbel, Şükrü Deniz, Galip Felek, Hazım Gürsu, Ali Rıza Çebi, Mehmet Karayaka, Yekta Karamustafa, Şevket Akata, A. Cemal Mağden, Hüseyin Köksal seçilmiştir. Kongrenin geçen yıla göre daha canlı bir havada geçtiği haberi de basına yansımıştır.⁷⁵

28 Nisan 1948 tarihinde Demokrat Parti İl kongresi yapılmış ve kongreye genel başkan Celal Bayar, Demokrat Parti Milletvekillerinden Adnan Menderes ile beraberinde bulunan iki Milletvekili katılmıştır. Celal Bayar ve Adnan Menderes kürsüye çıkarak konuşmalar yapmışlardır. Adnan Menderes konuşmasında partiye kayıtlı üye sayısının fazlalığından mutlu olduğunu belirtmiş fakat partiye üye sayısının ne kadar olduğunu açıklamamıştır. Konuşmaların ardından seçimler yapılmıştır. İl idare Kuruluna İsa Cordan, Fazıl Ertekin, Ziya

⁶⁹ "Genel Meclis Seçimi", *Güzel Ordu*, 4 Eylül 1946, s.1.

⁷⁰ "C.H.P. Merkez İlçe Kongresi", *Güzel Ordu*, 27 Kasım 1946, s.1.

⁷¹ "C.H.P. İlçe Kongreleri Bitti", *Güzel Ordu*, 11 Aralık 1946, s.1.

⁷² "C.H.P İl Kongresi", *Güzel Ordu*, 1 Ocak 1947, s.1.

⁷³ "Demokrat Parti İdare Heyetleri Teşekkül Etti", *Güzel Ordu*, 24 Eylül 1947, s.1.

⁷⁴ "C.H.P. Merkez İlçe Kongresi", *Güzel Ordu*, 9 Ocak 1948, s.1

⁷⁵ "C.H.P. İl Kongresi Yapıldı", *Güzel Ordu*, 26 Mart 1948, s.1

Çürüksulu, Ahmet Atay, Ahmet Tokcan, Mustafa Eren, İbrahim Acar, Sabri Aras ve Hasan Erzurumoğlu seçilmiştir.⁷⁶ Demokrat Parti çalışmaları böyle devam ederken Ulubeyin Akpınar köyünden Zihni Gürsoy, İbrahim Gürsoy, Kirazlık Köyünden Ocak başkanı Âdem, Fındıklı köyünden Ocak başkanı Şakir Sarı, Hüseyin oğlu ve 14 üye, şehirden Ekrem Tercan istifa ettiklerine dair haberler gazetede yer almıştır.⁷⁷ Bu istifa haberleri Ekim ayı içinde de sürmüş, hangi köyden kimin istifa ettiği açıkça yazılmıştır.⁷⁸

28 Nisan 1949 yılında yapılan Demokrat Parti İl kongresine bütün ilçelerden delegeler katılmıştır. Kongreyi İl İdare Kurulu başkanı İsa Cordan açmış ve birçok üye söz alarak iktidar partisini eleştirmiştir. Kongrede uzun süren tenkitlerin ardından seçimler yapılmış ve kongre dağılmıştır.⁷⁹ 1949 yılının artık sona erecek olmasıyla C.H.P İlçe Kongreleri bitmiştir. Kongreler halkın geniş katılımıyla gerçekleşmiş, seçmenin istek ve şikâyetleri dinlenmiştir.⁸⁰ 22-23 Aralıkta CHP'nin İl Kongresi gerçekleşmiş, kongrede sıcak ve heyecanlı tartışmalar yaşanmıştır. Kongre seçimlerin yapılmasıyla sona ermiştir. Yapılan seçimlerde İl İdare Kuruluna Yekta Karamustafa, A.Rıza Gürsoy, A. Cemal Mağden, Hüsnü Akyol, Hüseyin Köksal, Mehmet Karayaka, Muhsin Karlıbel, Kahraman Sağra, Şevket Akata, Mahmut Ali Çol, Kamil Çebi seçilmiştir.⁸¹

Partilerin çalışmaları böyle devam ederken TBMM'de 16 Şubat 1950'de seçim kanunu kabul edilmiştir.⁸² Seçim kanunun kabul edilmesinden sonra 8 Mart 1950'de seçim işlerini yürütmek üzere adliyede Ağır Ceza Başkanı Recai Özmen'in başkanlığında belediye, umumi meclis ve siyasi partilerden gelen altı asıl üye ile seçim kurulu oluşturulmuş ve burada kurul üyeleri and içmişlerdir.⁸³ Seçim çalışmaları devam ederken Demokrat Partiden istifalar da devam etmiş, köylerden ve ilçelerden gelen bilgilere göre istifa edenlerin sayısı oldukça fazladır.⁸⁴

DP seçimler öncesinde 22.03.1950'de Ordu'da il kongresini toplamıştır. Kongre ilçelerden gelen delegeler ve kuruculardan Denizli Milletvekili Refik Koraltan'nın katılımıyla gerçekleşmiştir. Kongrede konuşan Koraltan CHP hükümetlerinin icraatlarını tenkit etmiştir. Kongrede söz alan delegeler de iktidar aleyhine söylemlerde bulunmuşlardır. Kongrede seçimler yapılmış ve İl İdare Kuruluna Fevzi Boztepe, Bekir Baykal, İsa Cordan, Dursun Uzma, Hasan Erzurumoğlu, Fazıl Ertekin, Şadi Hekim, İbrahim Acar ve Ali Kemal Altan seçilmiştir.⁸⁵

Bu süreçte TBMM'de seçimlerin yenilenmesine dair karar çıkmış ve seçim günü belli olmuştur. Seçim günü belli olduktan sonra Bakanlar Kurulunda yeni seçilecek milletvekili

⁷⁶ "D.P. İl Kongresi Celal Bayar'ın huzuriyle evvelki gün toplandı" ,*Güzel Ordu*, 30 Nisan 1948, s.1-2.

⁷⁷ "Demokrat Partiden İstifa Edenler" ,*Güzel Ordu*, 7 Mayıs 1948, s.1

⁷⁸ "Demokrat Partiden İstifa Edenler" ,*Güzel Ordu*, 8 Ekim 1948, s.2

⁷⁹ "Demokrat Parti İl Kongresi" ,*Güzel Ordu*, 29 Nisan 1949, s.1

⁸⁰ "C.H.P. İlçe Kongreleri Sona Erdi" ,*Güzel Ordu*, 2 Aralık 1949, s.1.

⁸¹ "C.H.P. İl Kongresi" ,*Güzel Ordu*, 23 Aralık 1949, s.1

⁸² "Seçim Kanunu Kabul Edildi" ,*Güzel Ordu*, 17 Şubat 1950,s.2

⁸³ "İlçe Seçim Kurulu toplandı" ,*Güzel Ordu*, 10 Mart 1950, s.1

⁸⁴ "Demokrat Parti Çöküntü Halinde" ,*Güzel Ordu*, 10 Mart, 1950, s.3

⁸⁵ "D.P. İl Kongresi" ,*Güzel Ordu*, 24 Mart 1950, s.1-2.

sayısı 487 olarak tesbit edilmiş ve Ordu ilinden yine 8 milletvekili seçilecektir. Seçim gününün belli olmasıyla CHP ve DP faaliyetlerine hız vermişlerdir. Her iki taraf büyük bir siyasi yarışa girişmiş ve propaganda çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bu kapsamda CHP İl ve Merkez İlçe Kurulları Ebulhayır ve Uzunisa köy ocaklarında toplantı yaparak partililerle görüşmüşlerdir. Bu toplantılarda Bölge Müfettişi Naşit Fırat, A. Hikmet Onat, Ali Rıza Gürsoy ve Yekta Karamustafa halka bilgi verici konuşmalar yapmışlardır. Ünye ve Fatsa'da da aynı nitelikte konuşmalar yapılmıştır.⁸⁶

Seçim çalışmaları 9 Nisan 1950 Pazar günü CHP ve DP'nin milletvekili aday yoklaması yapmasıyla devam etmiştir. Halkevi salonunda yapılan CHP yoklamasına 131 delege katılmıştır. 6 saat süren toplantıda sonunda yapılan seçimde ilk etapta oy sırasıyla Yusuf Ziya Ortaç, Hamdi Şarlan, Hüsnü Akyol ve Arif Hikmet Onat adaylık hakkı kazanmıştır. İkinci etapta ise geriye kalan iki adaylığa Zeki Mesut Sezer ve Atıf Topaloğlu seçilmişlerdir. Demokrat Partinin yoklamasında ise Fevzi Boztepe, Bekir Baykal, Cemil Bengü, Selahaddin Orhon, Fazlı Ertekin, İsa Cordan, Rafet Aksoy adaylık kazanmıştır.⁸⁷ 11 Nisan 1950 Salı günü ise İl Seçim Kurulu ilk toplantısını yapmıştır. Adalet dairesinde Asliye Ceza Yargıcı Hüsamettin Eroğlu'nun başkanlığında toplanan seçim kurulu Genel Meclisten Ahmet Kumrulu (C.H.P.), Şadi Hekim (D.P.), Bilal Köyden (C.H.P. yedek), Belediyeden, Memiş Akata (C.H.P.), Kâşif Tercan (D.P.), Necati Arslan (D.P. yedek), Cumhuriyet Halk Partisinden: Emekli Albay Ulvi Utku, Avukat Necati Eralı, Muhittin Ilgıt, Nazım Felek (yedek), Demokrat Partiden: Emekli Yargıç Zeki Hekimoğlu, İsmet Furtun, Yusuf Tokcan, Hasan Günday'dan(yedek) teşekkür etmiştir.⁸⁸ 12 Nisanda ise Partilerin seçim propagandası resmen başlamıştır. Belediyece tayin ve Seçim Kurulunca tasvip edilen Cumhuriyet alanında öğleden önce D.P. Milletvekili adaylarından Cemil Bengü ve Feyzi Boztepe konuşmuşlar, öğleden sonra da C.H.P'den Kemal Akata, A.Rıza Gürsoy ve Bölge Müfettişi Naşit Fırat konuşmuşlardır.⁸⁹

Yoklamalar sonrasında parti genel merkezinin milletvekilleri adaylarını ilan etmesiyle adaylık süreci tamamlanmıştır. Buna göre aday listeleri partilere göre şu şekilde oluşmuştur: Cumhuriyet Halk Partisi: Naşit Fırat, Arif Onat, Yusuf Ziya Ortaç, Dr. Zeki Mesut Sezer, Hamdi Şarlan, Hüsnü Akyol, Osman Şahinbaş ve Atıf Topaloğlu. Demokrat Parti: Fevzi Boztepe, Fazlı Ertekin, İsa Cordan, Cemil Bengü, Rafet Aksoy, Salahattin Orhon, Galip Serter ve Cevdet Gürkan. Bağımsız Adaylar: Fatsa'da İhsan Topaloğlu, Ünye'de Hamit Haznedar ve Diş Tıbbi Nihat Tayfur, Ahmet Fevzi Kaya.⁹⁰

Cumhuriyet Halk Partisi seçim sürecini elinde bulundurduğu Güzel Ordu gazetesiyle daha etkili bir şekilde yürütmüştür. Buna karşılık bu dönemde Demokrat Partinin ise Ordu'da bir yayın organı yoktu. Gazetede sıkça "Vatandaş! Reyini kullanırken Vicdanın rehberin olsun", "Sayın Seçmen! Seni aldatmaya çalışanlara yüz verme! Reyini memlekete hizmet edeceğine inandığın listeye ver! Vatandaşlık vazifeni ancak böylelikle yapmış olursun." başlıklarıyla

⁸⁶ "Milletvekilleri Sayısı Tesbit Edildi", *Güzel Ordu*, 31 Mart 1950, s.1

⁸⁷ "Milletvekili Aday Yoklaması Yapıldı", *Güzel Ordu*, 14 Nisan, 1950, s.1

⁸⁸ "İl Seçim Kurulu İlk Toplantısını Yaptı", *Güzel Ordu*, 14 Nisan 1950, s.1.

⁸⁹ "Seçim Propagandası Başladı", *Güzel Ordu*, 14 Nisan 1950, s.1

⁹⁰ "İlimiz Milletvekilleri Adayları İlan Edildi", *Güzel Ordu*, 28 Nisan 1950, s.1.

Demokrat Parti'nin Ordu İlinde Kuruluşu ve 1950 Seçimlerine Giden Süreç

seçmene tercih noktasında CHP işaret edilmiştir.⁹¹ Seçim yaklaşırken CHP ve DP Milletvekili adaylarının propagandaları aralıksız devam etmektedir. CHP adayları ve İl İdare Kurulu başkanı İlçe ve Bucak merkezlerine giderek seçmeni dinlemişler, diğer taraftan DP adayları ve teşkilat mensupları da ilçeleri gezerek seçim konuşmaları yapmışlardır.⁹²

Partilerin propaganda çalışmaları 12 Mayıs itibarı ile seçim kanunu gereğince sona ermiş ve seçim günü beklenmiştir. 14 Mayıs'ta yurdun her yerinde olduğu gibi Ordu'da seçimler olaysız olarak gerçekleştirilmiştir. Ülke genelinin aksine Ordu'da seçimin kazananı CHP olmuştur. 8 Milletvekilinden 6'sını CHP, 2'sini DP kazanmıştır. CHP'den Zeki Mesut Sezer, Yusuf Ziya Ortaç, Hüsnü Akyol, Hamdi Şarlan, Naşit Fırat, Atıf Topaloğlu, DP'den Refet Aksoy ve Feyzi Boztepe milletvekili seçilmişlerdir.⁹³ Vekillerin aldıkları oyların sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁹⁴

Tablo 2: Ordu'da 1950 Seçimlerini Kazanan Milletvekilleri ve Aldıkları Oylar

Adı ve Soyadı	Alınan oy sayısı
Refet Aksoy	68.884
Hüsnü Akyol	61.212
Feyzi Boztepe	61.636
Naşit Fırat	62.161
Yusuf Ziya Ortaç	62.968
Zeki Mesut Sezer	63.092
Hamdi Şarlan	62.574
Atıf Topaloğlu	61.727

Tabloda görüldüğü gibi milletvekillerinin aldığı oy miktarları birbirine çok yakın olmakla birlikte en çok oyu DP'den Refet Aksoy alırken, en az oyu CHP'den Hüsnü Akyol almıştır. Demokrat Parti ülke genelinde elde ettiği başarıyı Ordu yereline pek yansıtamamıştır. Bu başarısızlığın sebepleri arasında Demokrat Partinin seçim sürecini etkin bir şekilde yürütememiş olmasını ve Güzel Ordu gazetesinin CHP lehinde propaganda yapmasını sayabiliriz.

⁹¹ "Vatandaş!", *Güzel Ordu*, 5 Mayıs 1950, s.3.

⁹² "Karşılıklı Propagandalar Hızlandı", *Güzel Ordu*, 5 Mayıs 1950, s.1

⁹³ "D.P. Mecliste Ekseriyet Aldı", *Güzel Ordu*, 19 Mayıs 1950, s.1

⁹⁴ İsmet, Binark, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, C.I, TBMM Kültür, Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2009.

Sonuç

Türkiye’de II. Meşrutiyetle başlayan siyasal değişim ve dönüşüm Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Fakat Türkiye’nin çok partili siyasal hayata geçmesi II. Dünya savaşının sonrasında mümkün olmuştur. II. Dünya savaşının ortaya çıkardığı iç ve dış dinamiklerinin etkisiyle Türkiye çok partili hayata geçme kararı almıştır. Türkiye bu savaşa fiilen girmemesine rağmen pek çok önlem almıştır. Yapılan askeri harcamalar ülke ekonomisine büyük yük getirmiştir. Sıkıntılı günler geçiren halk CHP yönetimine karşı pek çok memnuniyetsizlikleri de beraberinde getirmiştir.

Ülke içinde sıkıntılı günler yaşanırken Sovyetler Birliği Türkiye için bir tehdit haline gelmiştir. Sovyetler Birliğinin Türkiye’den toprak talep etmesi, boğazlardan üst istemesi ikili ilişkileri bozmuştur. II. Dünya savaşı yıllarında Türkiye tarafsızlık politikası izlemiş ve Batı ile Sovyetler Birliği arasında denge kurmaya çalışmıştır. Savaşın son zamanlarında Sovyetlerin bu tavrından dolayı Türkiye tarafsızlık politikasından vazgeçmiş ve ABD’ye yani Batı’ya yaklaşmıştır.

II. Dünya savaşını demokrasiyi savunan ülkeler kazanmış, otoriter tek parti yönetimine dayanan ülkeler kaybetmiştir. Batıya yüzünü dönen Türkiye’de içinde bulunduğu siyasal sistemi yeniden gözden geçirmek mecburiyetinde kalmıştır. Tüm bu iç ve dış faktörleri iyi okuyan Cumhurbaşkanı İnönü çok partili hayata geçmeyi zorunlu görerek çok partili demokratik hayata geçmek için ciddi adımlar atmış ve konuşmalarla muhalefet partilerinin kurulması gerektiğini teşvik etmiştir. Bu süreçte ilk kurulan Parti Nuri Demirağ’ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi olmuştur.

Demokrat Parti de çok partili hayatın bir ürünü olarak 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuştur. CHP içinden çıkan bir grup muhalif tarihe “dörtlü karar” olarak geçecek olan bir önergeyi parti grubuna vererek, parti içindeki muhalefeti açıkça ortaya koymuşlardır. Önergeyi veren milletvekillerinin partiden ihraç edilmesiyle başlayan süreç Demokrat Partinin kurulmasına neden olmuştur. Parti kuruluşunu tamamladıktan sonra teşkilatlanmaya başlamış ve halktan büyük ilgi görmüştür. Demokrat Parti ilk teşkilatını Samsun’da açmasına rağmen ona yakın olan Ordu ilinde ise şubasını 6 ay sonra açmıştır. Teşkilatlanmada oldukça başarılı olan Demokrat Partinin Samsun’a yakın olan Ordu’da DP şubasını açması neden 6 ay gibi bir zaman sonra gerçekleştiğine dair elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Demokrat ülke genelinde teşkilatlanmaya devam erken genel seçimler öne çekilmiş ve seçim sistemi tek dereceli olarak değiştirilmiştir. Demokrat Parti bir süreliğine kararsızlık yaşasa da 21 Temmuz 1946 seçimlerine katılmıştır.

21 Temmuz 1946’da yapılan ilk tek dereceli genel seçimlerinin kazananı yine Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. Ordu yerelinde de Cumhuriyet Halk Partisinin hâkimiyeti devam etmiştir. Ülke genelinde seçim sonuçlarına itiraz edilirken, Ordu da seçim süreci sakin bir hava içinde geçmiş ve sonuçlara herhangi bir itiraz yapılmamıştır.

1946 seçimlerinin ardından Demokrat Parti tüm gücüyle çalışmalarına devam etmiş ve iktidara giden yolda halktan büyük ilgi görmüştür. Ordu’da da teşkilatlanma çalışmalarına devam etmiş ve partiye üye olanların sayısı artmıştır. 1950 genel seçim kararı alınca tüm ülke

ve Ordu'da seçim çalışmaları başlamıştır. Ordu'da Cumhuriyet Halk Partisi hâkim güç olduğundan seçim çalışmalarını Demokrat Partiye göre kolay yürütmüştür. Ordu'nun o dönem yerel gazetesi olan Güzel Ordu'yu seçim süreci boyunca propaganda aracı olarak kullanmıştır. Demokrat Parti ise Cumhuriyet Halk Partisi kadar başarılı bir seçim çalışması yapamamıştır.

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti seçimi kazanmış ve 27 yıl ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı kaybetmiştir. Böylece 27 yıl sonra Türkiye'de iktidar el değiştirmiştir. Ülkede yaşanan bu iktidar değişimindeki başarı Ordu yerel yansımamış ve Demokrat Parti önemli bir başarı elde edememiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin hâkimiyeti Ordu'da devam etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin ülke geneline göre Ordu'da başarılı olmasının elbette sebepleri olmalıdır. Bunlar arasında Cumhuriyet Halk Partisinin etkin yürüttüğü seçim çalışmaları, Güzel Ordu Gazetesini elinde tutması, Partinin köklü bir teşkilat ağına sahip olması ve Demokrat Partinin seçim çalışmalarında pasif kalarak halka kendini iyi anlatamaması gibi sebepler yer almaktadır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Demokrat Parti Kurucularından Refik Koraltan'nın Trabzon, Adana ve Konya'da Verdiği Söylev.

BCA, 1950 Seçimlerini CHP'nin Kaybettiği.

BCA, 1946 Yılında Yapılan Milletvekili Seçiminde Ordu İl Merkezinde Sarf edilen Paralara Ait Sarf Evrak ile İlçelere Gönderilen Paraların Makbuzları.

2. TBMM Arşivi

TBMM Üyelerine Ait Sicil Defterleri: II. Dönem Milletvekillerinin Sicil Numaraları: 598, 599, 600, 417,83. III. Dönem Milletvekillerinin Sicil Numaraları: 83, 599, 680, 417, 743, IV. Dönem Sicil Numaraları: 83, 829, 861, 600, 417,743. V. Dönem: 316,313, 314, 317, 319,318, 315, VI. Dönem Milletvekillerinin Sicil Numaraları:328, 324, 325, 330, 331, 326, 1107, 1108. VIII. Dönem Milletvekillerinin Sicil Numaraları: 83, 743, 1106, 1107, 110, 1275, 1308, 1471, 1523, 1472.

3. Süreli Yayınlar

"Türk-İngiliz-Fransız Karşılıklı Yardım Muahedesi Dün İmzalandı" ,*Ulus*, 20 Ekim 1939, s.1

"Türk-Alman Dostluk Anlaşması Hariciye Vekâletinde İmza Edildi" *Vatan*, 19 Haziran 1941, s.1.

"Mihvere Karşı Harbe Girdik" *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1945, s.1

"Türk-Sovyet Muahedesi Uzatılmayacak", *Cumhuriyet*, 22 Mart 1945, s.1-3.

"Şehrimizde Demokrat Parti Kuruluyor mu?" *Güzel Ordu*, 13 Mart 1946, s.1.

"İl Seçim Kurulu Başkanlığından Duyuru" ,*Güzel Ordu*, 26 Haziran 1946, s.2

- “Demokrat Parti Dün Resmen Teessüs Etti” , *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1946, s.1.
- “Demokrat Partinin Bir Şubesi Şehrimizde de Açıldı” *Güzel Ordu*, 10 Temmuz 1946, s.1
- “Cumhuriyet Halk Partisinin Seçim Faaliyetleri” , *Güzel Ordu*, 17 Temmuz 1946, s.1
- “Demokrat Partinin Faaliyetleri” , *Güzel Ordu*, 17 Temmuz 1946, s.1
- “İlimizde Seçim C.H.P. Lehine Neticelendi” , *Güzel Ordu*, 24 Temmuz 1946, s.1.
- “Genel Meclis Seçimi” , *Güzel Ordu*, 4 Eylül 1946, s.1.
- “C.H.P. Merkez İlçe Kongresi” , *Güzel Ordu*, 27 Kasım 1946, s.1.
- “C.H.P. İlçe Kongreleri Bitti” , *Güzel Ordu*, 11 Aralık 1946, s.1.
- “C.H.P İl Kongresi” , *Güzel Ordu*, 1 Ocak 1947, s.1.
- “Demokrat Parti İdare Heyetleri Teşekkül Etti” , *Güzel Ordu*, 24 Eylül 1947, s.1
- “C.H.P. Merkez İlçe Kongresi” , *Güzel Ordu*, 9 Ocak 1948, s.1
- “C.H.P. İl Kongresi Yapıldı” , *Güzel Ordu*, 26 Mart 1948, s.1.
- “D.P. İl Kongresi Celal Bayar’ın Huzuriyle Evvelki Gün Toplandı” , *Güzel Ordu*, 30 Nisan 1948, s.1-2.
- “Demokrat Partiden İstifa Edenler” , *Güzel Ordu*, 7 Mayıs 1948, s.1
- “Demokrat Partiden İstifa Edenler” , *Güzel Ordu*, 8 Ekim 1948, s.2
- “Demokrat Parti İl Kongresi” , *Güzel Ordu*, 29 Nisan 1949, s.1
- “C.H.P. İlçe Kongreleri Sona Erdi” , *Güzel Ordu*, 2 Aralık 1949, s.1.
- “C.H.P. İl Kongresi” , *Güzel Ordu*, 23 Aralık 1949, s.1
- “Seçim Kanunu Kabul Edildi” *Güzel Ordu*, 17 Şubat 1950, s.2
- “İlçe Seçim Kurulu Toplandı” , *Güzel Ordu*, 10 Mart 1950, s.1
- “Demokrat Parti Çöküntü Halinde” , *Güzel Ordu*, 10 Mart, 1950, s.3
- “D.P. İl Kongresi” , *Güzel Ordu*, 24 Mart 1950, s.1-2.
- “Milletvekilleri Sayısı Tesbit Edildi” , *Güzel Ordu*, 31 Mart 1950, s.1
- “Milletvekili Aday Yoklaması Yapıldı” , *Güzel Ordu*, 14 Nisan, 1950, s.1
- “İl Seçim Kurulu İlk Toplantısını Yaptı” , *Güzel Ordu*, 14 Nisan 1950, s.1.
- “Seçim Propagandası Başladı” , *Güzel Ordu*, 14 Nisan 1950, s.1
- “İlimiz Milletvekilleri Adayları İlan Edildi” , *Güzel Ordu*, 28 Nisan 1950, s.1.
- “Vatandaş!” , *Güzel Ordu*, 5 Mayıs 1950, s.3.
- “Karşılıklı Propagandalar Hızlandı” , *Güzel Ordu*, 5 Mayıs 1950, s.1
- “D.P. Mecliste Ekseriyet Aldı” , *Güzel Ordu*, 19 Mayıs 1950, s.1

4. Kitaplar, Makaleler ve Tezler

- AKIN, Fehmi, *Türkiye'de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Aydın 2004.
- AKINCI-Abdulvahap-Sefa Usta, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.21, S.1, 2016, s.275-288.
- AKKUŞ, Süleyman, *Demokrat Parti Aydın Milletvekilleri ve TBMM'deki Faaliyetleri (1950-1954)*, (Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2016.
- AYDIN, Nermin Zahide, "Demokrat Parti'nin İktidara Gelmesinde Refik Koraltan'nın Rolü" *History Studies*, C.12, S.2, Nisan 2020, s.369-388.
- BAYIR ERLER, Özgün, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S.45, Ekim 2011, s.45-72.
- BENHÜR, Çağatay, "14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S.17, 2007, s.61-75.
- BİNARK, İsmet, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, C.I, TBMM Kültür, Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2009.
- BURGAÇ, Murat, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.XIII, S.26, Bahar 2013, s.163-184.
- ÇUFALI, Mustafa, "Cumhuriyet Döneminde Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan Dinamikler" *Liberal Düşünce*, C.10, S.38-39, Bahar- Yaz 2005, s.55-67
- ÇUFALI, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)*, C.I, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012.
- DUMAN, Önder, *Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e, Canik Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2015.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul 2013
- FEROZ, Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 5.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul 2015.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Türkiye İş Bankası, İstanbul 2013.
- GÜLCAN, Yılmaz, *Cumhuriyet Halk Partisi 1923-1946*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001.
- HAYTAOĞLU, Ercan, "Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)" *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3, 1997, s.47-54.

- KARTAL, Cemile Burcu, “Türk Siyasal Hayatında “Beyaz İhtilal” 1950 Seçimleri” *Atatürk Dergisi*, C.3, S.4, 2003, s.266-280.
- KİRMAN, Emin, *Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişmesi (1946-1950)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi) Isparta 2006.
- KOÇAK, Cemil, *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İktidar ve Demokratlar*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- KOLTUK, Durmuş Ali, “II. Dünya savaşından Sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İsmet İnönü” *Türkiye Sosyal Araştırmaları Dergisi*, Yıl:12, S.2, 2008, s.34-44.
- MERİH, Turgay, *Soğuk Savaş ve Türkiye (1945-1960)*, İstanbul: Ebabil Yayıncılık, 2006.
- OLGUN, Kenan, “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, C.XXVII, S.79, Mart 2011.
- ÖZÜÇETİN, Yaşar, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.
- ÖZÜÇETİN, “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Partinin Kuruluşu, 1946 Seçimleri” *Türkler Ansiklopedisi*, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002. s.765-773.
- SANCAKTAR, Caner, “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri”, *Bilgi Strateji Dergisi*, C.3, S.7, 2012, s.31-64.
- SARIÇOBAN, Gülay, *Çok Partili Hayata Geçişte İktidar-Muhalefet İlişkileri 1946-1950* (Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,) Ankara 2005.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, *Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, 1.Baskı, Kadim Yayınları, Ankara 2011.
- TİMUR, Taner, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara 2003.
- TOKER, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970.
- YEŞİL, Ahmet; *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 1.Baskı, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- YILMAZ, Ensar, “1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar” *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2010, s.178-188.

Demokrat Parti'nin Ordu İlinde Kuruluşu ve 1950 Seçimlerine Giden Süreç

Ek: 1946 Yılında Yapılan Milletvekili Seçiminde İl Merkezinde Sarf Edilen Paralara Ait Sarf Evrakile, İlçelere Gönderilen Paraların Makbuzları, BCA, 490.1.0.0/1520. 190. 1.

Tarih	Harcamanın Ne için Yapıldığı ve Kime Yapıldığı	Tutar
11.7.1946	Ünye İlçe başkanlığına	202 Lira 10 K.
11.7.1946	Fatsa İlçe başkanlığına	202 Lira 10 K.
11.7.1946	Mesudiye İlçe başkanlığına	202 Lira 10 K.
11.7.1946	Gölköy ilçe başkanlığına	202 Lira 10 K.
11.7.1946	Perşembe İlçe başkanlığına	151 Lira 85 K.
1.7.1946	Ünye İlçe başkanlığına	452 Lira 40 K.
1.7.1946	Fatsa İlçe başkanlığına	351 Lira 90 K.
1.7.1946	Perşembe İlçe başkanlığına	150 Lira 90 K.
1.7.1946	Mesudiye İlçe başkanlığına	150 Lira 90 K.
1.7.1946	Gölköy İlçe başkanlığına	150 Lira 90 K.
19.7.1946	Sandık başlarına gönderilen müşahitlerin zaruri ücr.	860 Lira
	Genel meclis seçiminde 16 sandık başına gönderilen müşahitlere	320 Lira
	39 adet senetle muhtelif kısımlara sarf edilen	1358 Lira 48K
27.6.1946	Şoför Cemil Karadeniz	40 Lira
4.7.1946	Osman Hazinedar	30 Lira
4.7.1946	Bilal Köyden	30 Lira
8.7.1946	Cemil Karadeniz	75 Lira
9.7.1946	Eyüp Ersoy	110 Lira
27.9.1946	Haki Yener kırtasiye	5 Lira 70 K.
13.7.1946	Ziya Toker	15 Lira
14.7.1946	Fatsa İlçe başkanlığına	145 Lira 87 K.

14.8.1946	Ünye İlçe başkanlığına	331 Lira 80 K.
26.8.1946	Gölköy İlçe başkanlığı	202 Lira 10 K.
26.8.1946	Mesudiye İlçe başkanlığı	202 Lira 10 K.
26.8.1946	Perşembe ilçe başkanlığı	202 Lira 10 K.
26.8.1946	Ünye İlçe başkanlığı	302 Lira 60 K.
26.8.1946	Fatsa İlçe başkanlığı	302 Lira 60 K.
26.8.1946	Sabri Aras Kırtasiye	5 Lira 50 K.
21.8.1946	Tıflı Savaşkan	20 Lira
26.8.1946	Lokantacı Ziya Köksal	13 Lira
	Ekrem Haznedar	20 Lira
11.7.1946	Bayram Vardar	7 Lira 60 K.
13.7.1946	Lokantacı Ziya Köksal	31 Lira 30 K.
13.7.1946	Motorcu Reşat Güngör	15 Lira
13.7.1946	Seyfi Aydınkapdan	15 Lira
31.8.1946	Ekrem Haznedar	10 Lira
31.8.1946	Otelci Ali Aydın	25 Lira
31.8.1946	Bayram Vardar	6 Lira 30 K.
10.9.1946	Ulubey bucağına	100 Lira
10.9.1946	İl matbaasına	330 Lira
11.9.1946	Salih Sünnetçi	32 Lira 40 K.
26.9.1946	Ekrem Haznedar	15 Lira
17.9.1946	Lokantacı Temel Arslan	20 Lira 80 K.
13.9.1946	Ekrem Haznedar	15 Lira
		Toplam=7422 Lira 50 K.